

Pozsony Ferenc

A CSÁNGÓ TÁRGYI KULTÚRA KUTATÁSA ÉS MÚZEUMI REPRESENTÁCIÓJA

A Kárpát-medencében élő magyar értelmiségi réteg a madéfalvi veszedelem után, Zöld Péter jelentéseiből értesült a Moldvában élő magyar közösségekről.¹ Majd az 1840-es években Petrás Incze János, művelt csángó származású minorita szerzetes gyűjtéseiből, tudósításaiból ismerte meg a régies elemekben gazdag népköltészetüket és nyelvjárásukat.² Az első világháborút követő impériumváltozás után országhatár már nem választotta el a székelyföldi és a moldvai magyarokat. Ezt a helyzetet használta ki Domokos Pál Péter, aki Bartók Bélának *A magyar népdal* (1924) című kötetét olvasva döbbsen rá, hogy a Moldvában élő csángó magyar közösségekben még nem végeztek szakszerű népzenei gyűjtéseket. Végül is 1929-ben indult Moldvába, ahol két év múlva, 1931-ben is szerteágazó gyűjtéseket végzett. A moldvai csángó falvakban elsősorban a magyar nyelvű folklór iránt érdeklődött.³ Domokos Pál Péter maga írta meg, hogy második moldvai útját a Magyar Tudományos Akadémia támogatta. Boér Hunor kutatásai tárták fel, hogy az elsőt viszont a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum, amely ellátta fonográf-felvételekkel és fényképezőgéppel is.⁴

Érdekes tény, hogy az archaikus elemekben gazdag csángó tárgyi kultúrával kevésbé foglalkozott, pedig neki nagy szerepe volt a csíki népművészet, tárgyi kultúra összegyűjtésében és bemutatásában. Orbán Balázs születésének századik évfordulóján, 1929-ben a csíkszeredai Római Katolikus Főgimnázium épületében rendezte meg a Csíki Székely Népművészeti Kiállítást. A következő évben már Nagy Imrével és Vámszer Gézával együtt újabb nagyszabású székely népművészeti és egyházművészeti tárlatot rendezett Csíksomlyón, a régi tanítóképzőben, a pünkösdi búcsú alkalmával. Az akkor összegyűjtött és kiállított nagyon értékes egyháztörténeti, képzőművészeti és néprajzi tárgyak voltaképpen megalapozták *A Csíki Székely Múzeumot*, melynek állagai a következő években is látványosan tovább gyarapodtak.⁵ Domokos Pál Péter 1936-tól Kolozsvárt kapott meg-

bízást, majd a második világhégés végén, 1944-ben Magyarországra távozott, így a korábbi, nagyon ígéretes terepmunkáit már nem tudta tovább folytatni, azonban élete végéig intenzíven foglalkozott a moldvai csángók történetével, kultúrájával és érdekvédelmével. Családi lakását pedig nagyon sok csángóföldi tárgy ékesítette.⁶

Domokos Pál Péter moldvai terepkutatásait Lükő Gábor folytatta tovább, aki a Budapesten 1928-ban elkezdett tanulmányait 1931-től Bukarestben folytatta. Tanulmányútját elsősorban Györffy István és Kodály Zoltán támogatta. Constantin Brăiloiu, a Román Zeneszerzők Egyesületének elnöke, valamint Dimitrie Gusti, a szociológiai intézet vezetője is csakhamar felfigyelt a Magyarországról érkezett fiatal széleskörű érdeklődésére, valamint a román kultúra iránti nyitottságára. Dimitrie Gusti meghívta falukutató szemináriumaira, ahol megismerkedett a román falukutatók korszerű, monografikus módszereivel és eredményeivel. A Budapesten és a Bukarestben megszerzett szakmai tapasztalatait hasznosította a moldvai csángó falvakban 1932–1933-ban végzett terepkutatásai során. Vallotta, hogy a népi kultúrát csak egységében lehet vizsgálni és értelmezni. 1936-ban jelentette meg első szintézisét (*A moldvai csángók I. A csángók kapcsolatai az erdélyi magyarsággal*). Kötetében a moldvai magyar és székely nyelvjárások, a szöveges folklór, a zenefolklór, a díszítőművészet, a viselet, a lakás, a gazdálkodás komparatív jellegű vizsgálatával szakszerűen elhatárolta a magyar és a székely jellegű szellemi és tárgyi elemeket a moldvai csángóság kultúrájában, ugyanakkor bemutatta ennek a régies elemekben gazdag kultúrának a szomszédos román és tágabb európai kapcsolatait is.⁷

Gunda Béla emelte ki, hogy Lükő Gábor néprajzi jellegű kutatásaiból megszületett eredményeit tudatosan és módszeresen összevetette a levéltári és a történeti vizsgálatok eredményeivel, s így azonosította a csángóságon belül a különböző vidékekről, különböző időszakokban érkezett magyar és székely

¹ SZŐCS János 2002.

² DOMOKOS Pál Péter 1979, 1293–1305.

³ DOMOKOS Pál Péter 1931.

⁴ BOÉR Hunor 2009, 559.

⁵ SZŐCS János 2001; Uő 2010.

⁶ Domokos Mária közlése.

⁷ LÜKŐ Gábor 1936.

csoportokat.⁸ Lükő Gábor az összefoglalásában kihangsúlyozta, hogy a csángó falvakban feltárt kulturális elemek egyik része a Szamos, a Maros és a Felső-Tisza vidékéről származik, s az ottani magyarság migrációjával, telepítésével honosodott meg Moldvában. Ugyanakkor a Moldvában élő csángóság más csoportjainak nyelvjárása, tárgyi és szellemi kultúrája azt tükrözi, hogy jelentős mértékű benne a Székelyföldről származó elem, ami a székelység keletre irányuló folyamatos vándorlásával, menekülésével magyarázható.⁹ Kiemeljük, hogy terepkutatásai során kiváló vonalas rajzokat és fényképeket készített, melyek a moldvai csángó tárgyi kultúra két világháború közötti állapotát, akkori arculatát dokumentálják.

Dr. Kós Károly az 1950-es években szervezett kutatócsoportot a hazai belső kulturális csoportok azonosítására, szakszerű, néprajzi jellegű vizsgálatára. Kihasználva a bukaresti sztálinista hatalom ideiglenes lazulását, a moldvai katolikus falvakban pár éven át nagyon jelentős terepmunkát végeztek. Eredményeiket első ízben Dr. Kós Károly foglalta össze egy közel 150 oldalas írásában (*A moldvai csángók néprajzáról*), melyet a *Tanulmányok a moldvai csángókról* című gyűjteményes tanulmánykötetben szándékozott 1954-ben megjelentetni az Állami Tudományos Könyvkiadónál, azonban a cenzúra leállította a megjelenés előtt álló kiadvány kinyomtatását.¹⁰ Dr. Kós Károly a moldvai kutatás következő összefoglalóját egy 1976-ban megjelent tanulmányában jelentette meg. A moldvai csángó népi kultúráról készített vázlatában a gazdálkodás, népi ipar, közlekedés, vásár, település, építkezés, lakás, öltözet alapvető jellegzetességeit, erdélyi és moldvai kapcsolatait szintetizálta tömören.¹¹ A munkacsoport tagjai eredményeiket egy 1981-ben megjelent monografikus igényű kötetben foglalták össze. Voltaképp a csángó magyar tárgyi kultúrát a kollektivizálás előtt, tehát gyors akkulturációja előtt írták le. Dr. Kós Károly szintetizálta a településszerkezetekkel, építkezéssel, lakásbelsővel, azon belül a tüzelőszervezetekkel, valamint a fazekassággal kapcsolatos gyűjtéseket, ismereteket. Szentimrei Judit elsősorban a szöttesekkel, a felhasznált nyersanyagokkal, varrottasokkal és hímzésekkel kapcsolatos fejezetet írta meg. Nagy Jenő a csángó közösségekben akkor még sajátos rendszerben élő hagyományos, helyben készített női, férfi öltözetet, a különböző nemzedékekhez tartozók sajátos visele-

teit, valamint a rituális öltözeteket írta le. Kiemeljük, hogy ez a monografikus igényű, kitűnően dokumentált, hiteles helyszíni terepmunkára és szerteágazó szakirodalomra épülő összefoglalás a moldvai csángó magyarság tárgyi kultúrájának szakszerű, pozitívista jellegű szintézise.¹²

Gunda Béla egy 1989-es, nagyobb szabású írásában ismertette a moldvai csángó falvakban végzett legújabb terepkutatások eredményeit.¹³ Majd közvetlenül a rendszerváltozás után foglalta össze az 1948-ban és 1957-ben csángó településekben végzett rövid terepmunkájának eredményeit, tapasztalatait. Helyszíni vizsgálatai során elsősorban a településszerkezetekre, építkezésre, tűzhelyekre, földművelésre, gabonatermesztésre, állattartásra, szállításra és cipekedésre, vadfogásra és gasztronómiai elemekre, valamint a csángóság és a székelyföldiek természetes kapcsolataira figyelt. Beszámolójában pontosan közölte a bemutatott témákkal, eszközökkel, technológiákkal kapcsolatos megnevezéseket, ugyanakkor kiváló vonalas rajzokkal és dokumentum értékű fényképekkel szemléltette, hogy közvetlenül a második világháború után mi jellemezte a csángók hétköznapijait.¹⁴

Megjegyezzük, hogy Gazdáné Olosz Ella, Szentimrei Judit tanítványa már az 1950-es évek végétől folyamatosan gyűjtött moldvai csángó falvakban. Tapasztalatait az 1986-ban megjelent kiváló módszertani kötetében is hasznosította.¹⁵ Majd egy újabb kiadványában vetette össze a moldvai csángó-magyar inghimkeket és öltéstechnikákat az Erdélyben élő, fennmaradt változatokkal. Tanulmányában feltárta, hogy a csángó asszonyok milyen gazdag öltéstechnikákkal és hímzésmintákkal rendelkeztek. Alapos terepmunka után leírta módozataikat, valamint a minták megnevezését és jelentéseit.¹⁶ Mivel a csángó szintézisben kevesebb teret nyertek a hagyományos festékesek, nemrég újabb összefoglalás jelent meg, mely a csángó és a székely festett gyapjából szőtt szőnyegek színhasználatát, motívumanyagát és keleti kapcsolatát vázolta fel.¹⁷

A bukaresti hatalom propagandistái egy északi csángó faluból származó, Erdélyben „missziós” munkát végző pedagógus, Dumitru Mărtinaş korábban elkészített kéziratából egy gyökeresen, tudatosan átszerkesztett kötetet adtak ki nagy példányszámban, melyet azután széles körben terjesztettek és propagáltak, tételeit dogmává merevítették, hogy megcá-

⁸ GUNDA Béla 1937, 493.

⁹ LÜKŐ Gábor 2002, 133–134.

¹⁰ A tervezett tanulmánykötet Bánya Lászlónak (1907–1981), a Bolyai Egyetem nagy tekintélyű, baloldali szemléletű rektorának, erdélyi kommunista politikusnak a „védnöksége” alatt készült. A soha meg nem jelentett tanulmánykötet kézírata a Kriza János Néprajzi Társaság adattárában található.

¹¹ KÓS Károly, Dr. 1976.

¹² KÓS Károly, Dr. – SZENTIMREI Judit – NAGY Jenő 1981.

¹³ GUNDA Béla 1989.

¹⁴ GUNDA Béla 1990.

¹⁵ GAZDÁNÉ OLOSZ Ella 1986.

¹⁶ GAZDÁNÉ OLOSZ Ella 2001.

¹⁷ POZSONY Ferenc 2019.

folják a Dr. Kós Károly által vezetett munkacsoport eredményeit.¹⁸ Dumitru Mártaș történeti és nyelvészeti adatokkal azt próbálta elhíttetni, hogy a moldvai csángók ősei voltaképp olyan erdélyi románok, akik a katolizálás és a magyarosítás elől menekültek Moldvába. Állítását az a tény cáfolja, hogy a csángók napjainkig megőrizték római katolikus hitüket, sokan pedig régies elemekben gazdag magyar nyelv-járásukat is.

A rendszerváltozás után Ion H. Ciubotaru, egy Jászvásáron élő román néprajzkutató, a Román Akadémia ottani folklórintézetének vezetője 1998–2005 között olyan díszesen illusztrált kötetet adott ki, mely etnográfiai adatokkal, a moldvai ortodox és katolikus közösségek tárgyi kultúrájának sok-sok azonos vonásával akarta bizonyítani a moldvai katolikusok román eredetét és származását.¹⁹ A magyarul nem tudó ortodox kutató sok-sok csúsztatással próbálta tételeit megfogalmazni és bizonyítani. Megjegyezzük, hogy ugyanahhoz az „akadémiai” munkacsoporthoz tartozott, mely a diktátor propagandagépezetének felkérésére „megszerkesztette” Mártaș kötetét. Ciubotaru könyveire végül is Gazda Klára nagy tudású erdélyi magyar etnográfus, a moldvai kultúrát korábbi, helyszíni terepmunkái során is jól megismerő kutató adta meg a választ. Tanulmányában voltaképp arra vállalkozott, hogy a csángók hagyományos tárgyi kultúrájának behatóbb elemzésével feltárja, milyen kapcsolat működik az anyagi kultúra és az etnikai identitás között, valamint mennyire kompetens az etnográfia a különböző közösségek eredetkérdésének feltárásában.²⁰

Gazda Klára lényegre törő, szintetizáló közleményében rendre bemutatta a moldvai magyar tárgyi kultúra pár rétegének (településtípusok, telektípusok, láncudvarok, háztípusok, tűzhelytípusok, hagyományos viselet, népi ornamentika, díszítési kompozíciók, technikák) alapvető jellegzetességeit. Következtetéseit pedig így foglalta össze: „Végző soron megállapíthatjuk, hogy a kultúra és az identitás két külön, más törvények szerint, de egymástól mégsem függetlenül fejlődő jelenségcsoport. A kultúra egyes elemei nemcsak egy, hanem több népet is jellemezhetnek egy időben, következésképpen kultúrája alapján csak nagy körültekintéssel állapítható meg egy embercsoport hovatartozása. E kérdés eldöntéséhez célszerűbb a történetileg fennmaradó vagy átalakuló identitásából kiindulni. Bizonyítékok híján, pusztán külső egyezések alapján jogtalan és alaptalan identitástényezőkről beszélni.”²¹ Megjegyezzük,

hogy a sok-sok archaikus elemet és kölcsönhatást tükröző moldvai csángó díszítőművészettel kapcsolatos tapasztalatait Gazda Klára beépítette legújabb, a közösségi tárgykultúrával és művészeti hagyománnyal kapcsolatos szintézisébe is.²²

Kallós Zoltán az 1950-es évektől kezdődően tudatosan gyűjtötte a moldvai csángó falusi közösségekben fennmaradt magyar nyelvű folklórt és a hagyományos életformával kapcsolatos díszített tárgyakat. Egészen az 1989-es rendszerváltozásig az egyre gyarapodó moldvai kollekcióit is saját kolozsvári lakásában tárolta, rejtegette, majd amikor visszanyerte a szüleitől, a kulákozás során elkobzott válaszüti kúriát, abban kezdte rendre elhelyezni, 1998-tól kiállítani csángóföldi gyűjtéseinek tárgyi anyagát is. A Kallós Zoltán Múzeum napjainkban közel 500 moldvai, elsősorban klézsei és lézpedi, valamint szabófalvi textíliát és női öltözeteket tartalmaz. Azokat nagyrészt még 1957-ben, majd az 1990-es években vásárolta a moldvai csángó falvakban. A magyar állam támogatásával a családi kúriát csakhamar kibővítették, és abban fiatal néprajzosok, muzeológusok 2017-ben korszerű kiállításokat szerveztek. Kiemeljük, hogy Kallós Zoltán elsősorban a díszített tárgyakat vásárolta meg Moldvában is: hagyományos viseleteket, lakást díszítő textíliákat, rituális tárgyakat, fa- és kerámiatárgyakat. Még a rendszerváltozás előtt a budapesti Néprajzi Múzeumban, a székesfehérvári Szent István Múzeum, valamint a pécsi Janus Pannonius Múzeum néprajzi részlegében is értékes, elsősorban moldvai csángó kollekciókat helyezett el, amikor az utóbbit Andrásfalvy Bertalan vezette.²³

Halász Péter 1966-tól kapcsolódott be a *Magyar Néprajzi Atlasz* terepmunkálataiba, s azok keretében a Keleti-Kárpátokon túl élő, moldvai magyar falvakban végzett rendszeres kutatómunkát. Utána minden évben Moldvában töltötte nyári szabadságát, ahol megszállottan kutatta a csángó falvak helyneveit, gyűjtögető, gazdálkodó, állattartó életformáját, s behatóan vizsgálta az építészetükkel, népszokásaikkal, táji tagolódásukkal kapcsolatos, kevésbé kutatott kérdéseket és témákat. A rendszerváltozást követő évtizedekben rendre megjelentette a korábbi, szerteágazó terepgyűjtéseire támaszkodó tematikus köteteket.²⁴ Halász Péter tanulmányai és kötetei rendszeresen elemzik a moldvai magyarok növénytermesztését, állattartását, méhészetét, szántóföldi gazdálkodását, hétköznapi életformáját, hagyományos értékrendjét, valamint a gyermekek munkára való nevelését. A tárgyi kultúrával kapcsolatos tanulmányai szervesen ki-

¹⁸ MÁRTINAȘ, Dumitru 1985.

¹⁹ CIUBOTARU, Ion H. 1998; Uő 2002; Uő 2005.

²⁰ GAZDA Klára 2006.

²¹ Uo., 255.

²² GAZDA Klára 2008.

²³ Mogyorósi Ágnes közlése.

²⁴ HALÁSZ Péter 2007; Uő 2010; Uő 2015; Uő 2020.

egészítették, kibővítették és elmélyítették elődeinek eredményeit.

Peti Botond a Kis-Küküllő völgyében végzett kutatásai után Klézsén vizsgálta meg a csángó falvakban élő szőlő- és borkultúrájának moldvai sajátosságait.²⁵

A bákói Iulian Antonescu Múzeumközpont is gazdag néprajzi gyűjteménnyel rendelkezik a vidék népművészetével, hagyományos népeletével (gyűjtögetés, halászat, gazdálkodás, növénytermesztés, szőlészet, kézművesség), vallásosságával kapcsolatban. Annak etnográfiai anyagát kezdetben Vasile Heisu rekecsenyi görögkeleti lelkész közel 700 darab tárgyból álló gyűjteménye alapozta meg. Azonban az 1996-ban felavatott posztmodern épületben megrendezett kiállítások keretében tudatosan összemosák a régióban élő ortodox és római katolikus közösség tárgyi műveltségének, kultúrájának specifikumait.²⁶ Az intézményben egyedül csak Iulian Bucur, csángó származású néprajzos-muzeológus szervezett szakszerű, informatív kiállítást a Bákó megyében élő katolikus közösségek népeletéről, népművészetéről. Kiemeljük, hogy a megye kisvárosaiban (pl. Moinești) működő múzeumok is nagyon gazdag néprajzi gyűjteményekkel rendelkeznek, de elhallgatják a térségben élő katolikus közösségek kulturális specifikumait.

Dr. Nyisztor Tinka édesanyjának Pusztinán álló, középeresztes, killérral ellátott lakóházában rendezett be tájházat, melyben a látogatók megismerkedhetnek a Tázló mentén élő székelyes csángók hagyományos életmódjával, lakáskultúrájával és gasztronómiájával. Perka Mihály szabófalvi történelem szakos tanár még a rendszerváltozás előtt kezdett foglalkozni a moldvai magyarság eredetével, történelmével, sorsával. Az egyre gyarapodó etnográfiai gyűjteményét csak a rendszerváltozás után tudta kiállítani egy nagyobb ingatlanban, Szabófalva centrumában. Páratlan kollekciója ritka munkaeszközöket, régi bútorokat, textíliákat, viseleteket, nyomtatványokat és dokumentum értékű fotókat tartalmaz. A Szeret–Klézse Alapítvány székházában Duma Dániel néprajz szakot végzett pedagógus kisebb kiállítást rendezett a helybeli népművészetrel és népelettel kapcsolatos régebbi tárgyakból, valamint a 19. század közepén itt szolgáló, nagy tudású minorita, Petrás Incze János életével és gyűjtőtevékenységével kapcsolatban. Márton Attila lészpedi pedagógus az Aranyos-Beszterce völgyében fekvő falu elemi iskolájában szervezett kiállítást a helybeli népelet, népművészet tárgyi világáról.

Harangozó Imre még az 1989-es rendszerváltozás előtt kezdett foglalkozni a moldvai csángó-magyarok hagyományos kultúrájával, sajátos vallásos életével és archaikus szövegvilágával. A rendszerváltozás után

moldvai gyűjtőútjai során több mint 4000 etnográfiai tárgyat vásárolt meg, elsősorban bútorokat, fazekastermékeket, a csángó háztartás hagyományos eszközeit, viseleteket, textíliákat, munkaeszközöket és a vallásos élettel, magánáhitattal kapcsolatos tárgyakat. Az Újkígyóson alapított és működő Ipolyi Arnold Népfőiskola keretében állandó kiállítást szervezett a moldvai magyarság hagyományos életéről, vallásosságáról és gazdag művészetéről. Ugyanő legújabb dolgozatában bemutatta a moldvai csángó magyar népművészet társaslélektani hátterét is.²⁷

A Moldvai Csángómagyarok Szövetsége Lujzikalagorban és Frumószán régi házat vásárolt, a legkeletibb csángó településekben, Magyarfaluban és Lábnikon pedig egy-egy hagyományos házat rekonstruáltatott, hogy abban tájházat rendezzenek be. Az MCSMSZ szakemberei folyamatosan azt tapasztalják, hogy a csángó falvakban nagyon gyors kultúraváltás zajlik, s a fiatal nemzedékek, különösen a külföldön dolgozók az elhunyt nagyszüleik tárgyi univerzumát elpusztítják. Kiemeljük, hogy a moldvai ferences rendtartomány dr. Benedek Márton (1931–1986) trunki szülőházában szervezett szakszerűen berendezett tájházat a sokat zaklatott, mártírhalt halt orvos, szerzetes-pap emlékére, mely elsősorban a nagy számban odalátogató zarándokok spirituális igényeit elégíti ki, másodsorban a tisztázatlan körülmények között elhunyt, csodatevő személy kultuszát erősíti meg, harmadsorban pedig a moldvai római katolikus egyház presztízsét emeli.

A Babeş–Bolyai Tudományegyetem néprajz szakos diákjai és tanárai, több mint egy évtizedes terepmunkára alapozva, 2003-ban rendezték a zabolai Csángó Néprajzi Múzeum első állandó tárlatát: *A moldvai csángó magyarok hagyományos kultúrája*. Az intézményt 2004-től a Pro Museum Egyesület és a Székely Nemzeti Múzeum közösen működteti, legfontosabb fenntartója pedig a Bethlen Gábor Alapítvány. Kinda István 2012-ben újszerű tematikus kiállítást rendezett a gorzafalvi kerámiáról. Több éves terepmunkából született 2016-ban az újabb állandó kiállítás, a *Csángó zesztré – hozomány*. 2019-ben pedig *Samanisztikus hagyományok a moldvai csángó falvakban* című időszakos kiállítást valósították meg. 2021-ben újrarendezték az intézmény kerámiagyűjteményét, melynek keretében újra megnyitották Gábor Mundi gorzafalvi fazekas műhelyét, kiállították az utolsó fazekas legjellegzetesebb edénytípusait és eszközeit. Kolozsvári néprajz szakos diákok a nyári múzeumi szakgyakorlatok keretében eddig közel 1000 moldvai tárgyat, több mint 2000 régi, a csángók legfontosabb életfordulóival kapcsolatos,

²⁵ PETI Botond 2008.

²⁶ <http://ghidulmuzeelor.cimec.ro/id.asp?k=104> (letöltve: 2021.

11.14.).

²⁷ HARANGOZÓ Imre 2005, 148–162.

privát fotót digitalizáltak és leltároztak be. A zabolai múzeumi gyűjtemény elsősorban színpompás viseletekből, bútorokból, lakástextiliákból, a fonás-szövés tárgyaiból, a legjelentősebb rítusok (lakodalom, temetés, hejgetés, urálás) specifikus jelképeiből, hangszereiből, maszkjaiból, a vallásos élet tárgyaiból, valamint a gorzafalvi és a frumószei kerámiaközpont eszközeiből és termékeiből áll.²⁸

Szintén a kolozsvári tanszék terepmunkáiból született meg egy rövid összegezés egy moldvai csángó család otthonában, privát terében fellelhető szakrális tárggyegüttesről.²⁹ Fazakas M. Izabella pedig Bogdánfalván vizsgálta meg és elemezte a szakrális kismemlékek térbeli elhelyezkedését és használatát a római katolikus kalendárium során.³⁰

*

Összegzésképpen megfogalmazhatjuk az eddigi tudományos kutatások, eredmények alapján, hogy a Moldvában élő magyarok archaikus és interetnikus elemekben gazdag tárgyi kultúrát öriztek meg egészen az iparosodás kibontakozásáig. Sok esetben még a szomszédságukban élő ortodox közösségeknél is régebbi elemeket, sajátosságokat éltek egészen a közelmúltig. Úgy véljük, hogy a csángóság tárgyi univerzuma az összeurópai kulturális örökség nagyon becses, szerves részét alkotja, éppen ezért annak szakszerű dokumentálása, megőrzése és továbbadása nem csak a magyarság feladata. Ezt fogalmazta meg az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének Állandó Bizottsága 2001-ben Isztambulban, ahol elfogadta Tytti Isohookana-Asunma csángókkal kapcsolatos jelentését, majd kilenc pontban foglalta össze 1521. számú ajánlását.³¹

A magyar kutatókat az utóbbi száz évben elbűvölte a csángó falvakban fennmaradt, archaikus elemekben gazdag tárgyi kultúra, díszítőművészet és magyar nyelvű folklór. Azonban nem keletkeztek olyan rendszeres tanulmányok, melyek a Moldvában élő, többséget alkotó románok hagyományos kultúrájának alapvető jellegzetességeit foglalták volna össze, mivel csak ilyen stúdiumok után tudjuk elképzelni a régióban élő római katolikus és ortodox közösségek hagyományos, falusi kultúrájának józan és elfogulatlan összehasonlítását, valamint kelet-európai kontextusainak feltárását.

Továbbá napjainkig nincs adatolva részletesebben, hogy a polgárosodás, iparosítás, urbanizáció, nemzetközi munkamigráció és globalizáció milyen alapvető változásokat eredményezett a térségben élő csángóság korábbi tárgyi kultúrájában, hagyományaiban, kapcsolatrendszerében, értékrendjében, hétköznapijaiban és életmódjában. Saját terepkutatásaink alapján úgy véljük, hogy a gyors modernizáció és globalizáció a csángó tárgyi kultúrájának is éppen azokat az elemeit söpri el, melyek (például viseleteik színhasználata, ornamenseinek szerkezete) korábban árnyaltan jelezték lokális, vallási és etnikai sajátosságukat.

Érdekes jelenség, hogy miközben a csángóság hagyományos falusi kultúrájának rendszeres, intézményes kutatása és múzeumi bemutatása az utóbbi évtizedben elcsendesedett, a magyarországi és az erdélyi folklorizmus keretében, a politikai diskurzusokban nagyon látványos reprezentációt nyert a moldvai magyarság hagyományos népművészete, zenés-táncos folklórja, valamint eredetének kérdése és érdekvédelme.³²

*Pozsony Ferenc – Babes–Bolyai Tudományegyetem, Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék, Kolozsvár;
pozsonyferenc@yahoo.com*

²⁸ KINDA István 2014.

²⁹ POZSONY Ferenc 1997.

³⁰ FAZAKAS M. Izabella 1996; Uő 1997.

³¹ POZSONY Ferenc 2005, 208.

³² Lásd TÁNCZOS Vilmos 2001.

Irodalom

BOÉR Hunor

2009 Csutak Vilmos Székely Nemzeti Múzeuma, *Acta Siculica* 2009, 547–570.

CIUBOTARU, Ion H.

1998 *Catolicii din Moldova. Universul culturii populare* I, Editura Presa Bună, Iași.2002 *Catolicii din Moldova. Universul culturii populare* II, Editura Presa Bună, Iași.2005 *Catolicii din Moldova. Universul culturii populare* III, Editura Presa Bună, Iași.

DOMOKOS Pál Péter

1931 *A moldvai magyarság* (Első kiadás), Csíksomlyó.

1979 Petrás Incze János: Tudósítások, in: Uő: „...édes Hazámnak akartam szolgálni...”, Szent István Társulat, Budapest, 1293–1305.

FAZAKAS M. Izabella

1996 *Szagrális tér és idő Bogdánfalván* (Szakdolgozat), Magyar Nyelv és Kultúra Tanszék, BBTE, Kolozsvár.1997 Az egyházi év ünnepei Bogdánfalván, in: *Dolgozatok a moldvai csángók népi kultúrájáról* (Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 5.; szerk. Pozsony Ferenc), Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 324–341.

GAZDA Klára

2006 Tárgyi kultúra és identitás a moldvai katolikusoknál, in: *Veszélyeztetett örökség, veszélyeztetett kultúrák. A moldvai csángók* (szerk. Diószegi László), Teleki László Alapítvány, Budapest, 227–259.2008 *Közösségi tárgykultúra – művészeti hagyomány*, KJNT – BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék, Kolozsvár.

GAZDÁNÉ OLOSZ Ella

1976 *Kézimunkázók könyve* (A szerző rajzaival), Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.2001 *A tű csodája. Moldvai csángó-magyar inghímek, erdélyi öltéstechnikák*, Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda.

GUNDA Béla

1937 Lükő Gábor: A moldvai csángók I. A csángók kapcsolatai az erdélyi magyarsággal (Ismeretetés), *Ethnographia*, XLVIII, 491–495.1989 *A moldvai magyarok néprajzi kutatásának újabb eredményei. A határainkon kívüli magyar néprajzi kutatások* II., Budapest, 59–78.1990 A moldvai magyar népi műveltség jellegéhez: néprajzi gyűjtőúton a moldvai magyaroknál, *Népi Kultúra – Népi Társadalom* (A Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutató Csoportjának Évkönyve) XV., Akadémiai Kiadó, Budapest, 37–86.

HALÁSZ Péter

2007 *A moldvai magyarok hagyományos állattartása*, General Press Könyvkiadó, Budapest.2010 *Növények a moldvai magyarok hagyományaiban és mindennapjaiban*, General Press Könyvkiadó, Budapest.2015 *A hagyományos szántóföldi növénytermesztés a moldvai csángó magyaroknál*, General Press Könyvkiadó, Budapest.2020 Munkás hétköznapiak, in: Uő: „Ninc ki gondot üszeljen ránk...” *Néprajzi tanulmányok, dolgozatok a moldvai magyarok hagyományos műveltségéről*, Kriza János Néprajzi Társaság – Néprajzi Múzeum, Kolozsvár–Budapest, 133–270.

HARANGOZÓ Imre

2005 „Asszonyaink párnára, ingre mentik a szűkülő hazát...” Adalékok a moldvai csángó-magyar népművészet vizsgálatához és annak társaslélektani hátteréhez, in: *Etelközi fohászok. Válogatás a moldvai magyarság vallásos népköltészetének kincsestárából* (szerk. Harangozó Imre – Kövári Réka), Ipolyi Arnold Népfőiskola, Újkígyós, 148–162.

KINDA István

2014 *A Csángó Néprajzi Múzeum és gyűjteményei*, Csángó Néprajzi Múzeum – Kriza János Néprajzi Társaság, Zabola–Kolozsvár.

KÓS Károly, Dr.

1976 Csángó néprajzi vázlat, in: Uő: *Tájak, falvak, hagyományok*, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 103–217.

KÓS Károly, Dr. – SZENTIMREI Judit – NAGY Jenő

1981 *Moldvai csángó népművészet*, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.

LÜKŐ Gábor

1936 *A moldvai csángók* I. (Néprajzi Füzetek 3.), Budapest.2002 *A moldvai csángók. A csángók kapcsolatai az erdélyi magyarsággal* (szerk. és utósz. Pozsgai Péter – Heilig Balázs), Táton Kiadó, Budapest.

MĂRTINAȘ, Dumitru

1985 *Originea ceangăilor din Moldova* (Text revizuit și îngrijit de Ion Coja și V. M. Ungureanu), Editura Științifică și Enciclopedică, București.

PETI Botond

2008 Fehér bor a törkölyön. Egy moldvai csángó település szőlő- és borkultúrájáról, *Korunk*, XIX/9, 69–75.

POZSONY Ferenc

1997 Vallásos tárgyak egy moldvai csángó család környezetében, in: *Népi vallásosság a Kárpát-medencében* II. (szerk. S. Lackovits Emőke), Veszprém Megyei Múzeumi Igazgatóság Laczkó Dezső Múzeuma, Veszprém–Debrecen, 174–180.2019 *Székely és csángó festékes gyapjúszőnyegek*, Csángó Néprajzi Múzeum – Kriza János Néprajzi Társaság, Zabola–Kolozsvár.2005 *A moldvai csángó magyarok*, Gondolat Kiadó – Európai Folklór Intézet, Budapest.

SZŐCS János

2001 Domokos Pál Péter Csíkszeredában. A Csíki Székely Múzeum és A moldvai magyarság (1926–1931), *Székegyföld*, 2001/5, 56–72.2002 *Pater Zöld* (szerk. Szőcs János), Hargita Kiadóhivatal, Csíkszereda.

- 2010 A Csíki Székely Múzeum születése, létrehozása, *A Csíki Székely Múzeum Évkönyve* 6., Csíki Székely Múzeum – Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 331–338.

TÁNCZOS Vilmos

- 2001 Szappan a kredenc sarkán, avagy a csángókérdés tudománya és politikája, *Kisebbségkutatás*, X/1, 53–62.

Cercetarea și reprezentarea muzeistică a culturii materiale ceangăiești din Moldova

(Rezumat)

Până la marea industrializare, maghiarii din Moldova au păstrat o cultură materială bogată în elemente arhaice și interetnice. Universul lor material reprezintă o moștenire culturală paneuropeană, a cărei documentare profesională, ocrotire și perpetuare nu este numai sarcina comunității maghiare. (Vezi Recomandarea nr. 1521/2001 a Comisiei Permanente a Adunării Parlamentare a Consiliului Europei.) Cercetătorii maghiari au, pe de altă parte, datorii încă privind cunoașterea culturii tradiționale a majorității românești din Moldova, ca și referință, privind identificarea contextelor est-europene, respectiv privind studiul schimbărilor survenite din cauza modernizării și globalizării.

The Study and Museological Representation of Csángó Material Culture

(Abstract)

Before the overall industrialization of the region, the Hungarian population of Moldavia possessed a material culture rich in archaic and interethnic elements which, without doubt, constitutes a Pan-European cultural heritage: the professional documentation, protection and transmission of it to future generation is a responsibility the continent must shoulder as one (cf. Recommendation 1521 (2001) of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe). For their part, Hungarian researchers still have a number of outstanding debts, such as acquainting themselves with the traditional culture of the region's Romanian majority relevant as a backdrop to view Csángó culture against; identifying pertinent Eastern European contexts; and examining in depth the changes brought about by the processes of modernisation and globalisation.

1. ábra Gorzafalvi fazakasműhely a zabolai Csángó Néprajzi Múzeumban

2. ábra Fazekasbemutató a zabolai Csángó Néprajzi Múzeumban

3. ábra Csángó kiállítás az újkígyósi Ipolyi Arnold Népfőiskola székházában

4. ábra Szentsarok az újkígyósi Ipolyi Arnold Népfőiskola állandó csángó tárlatában

5. ábra Csángó tárlat a választúti Kallós Zoltán Múzeumban

6. ábra Kallós Zoltán (háttal) az első választúti csángó kiállítással

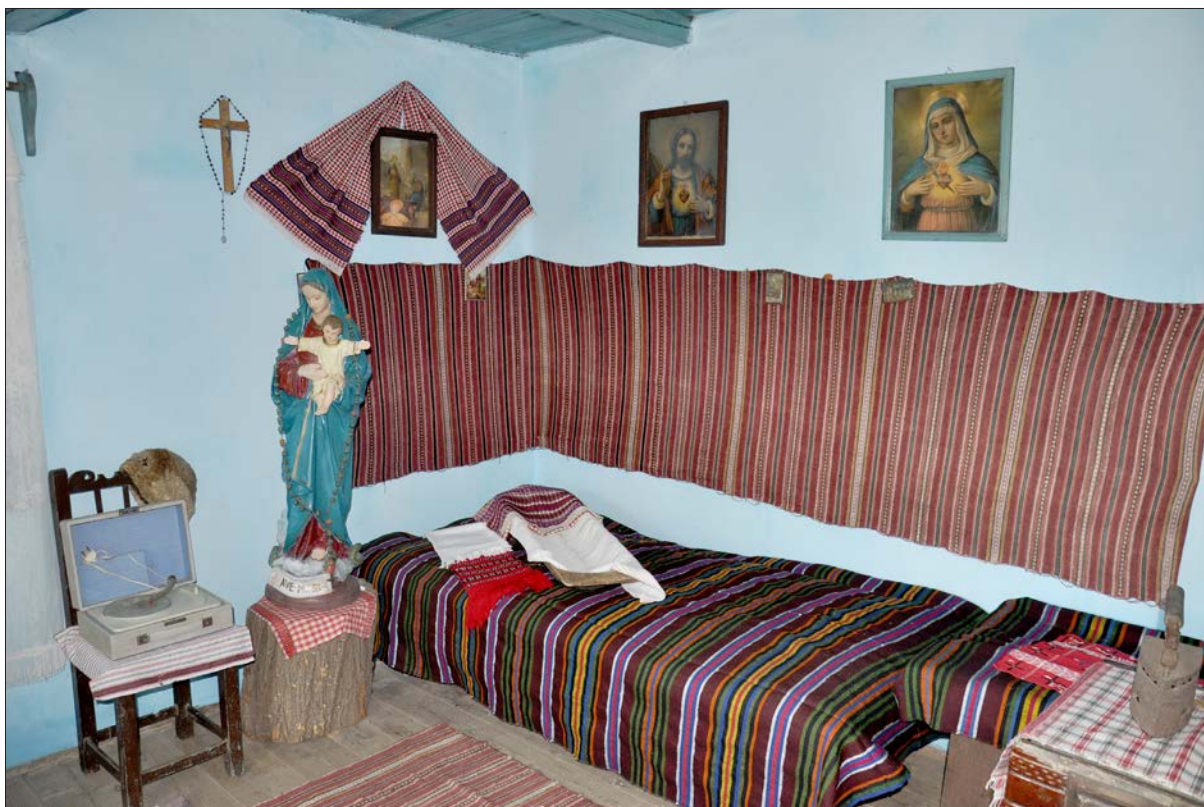
7. ábra Csángó viseletek a választói Kallós Zoltán Múzeumban

8. ábra Perka Mihály szabófalvi csángó kiállítása

9. ábra Benedek Márton trunki szülőháza

10. ábra Hálósarok a trunki tájházban

11. ábra A trunki tájház borospincéje (killérje)

12. ábra Dr. Nyisztor Tinka az édesanyja pusztinai otthonában rendezett be látogatható tájházat

13. ábra A pusztinai tájház tisztaszobája

14. ábra Néprajzi kiállítás a léspedi iskola osztálytermében

15. ábra Csángó tájház a moldvai Magyarfaluban (házrekonstrukció)

16. ábra Csángó tájház Lábnyikban (házrekonstrukció)

17. ábra Tájház Frumószán

18. ábra Tájház Lujzikalagorban